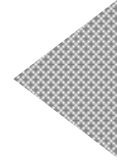

تعالیم اخلاقی و اقتصاد بودایی

مریم مقدس بیات^۱

(تاریخ دریافت ۸۸/۳/۷ - تاریخ تصویب ۸۸/۱۰/۱۰)

چکیده

امروزه، طرفداران اقتصاد هنجاری، جداسازی امور ارزشی از امور اثباتی را باعث بروز مشکلات اقتصادی می‌دانند. تفاوت‌ها و شباهت‌های بسیاری بین نظام اقتصادی غربی و بودایی وجود دارد. آنچه این دو در آن مشترک هستند، شناسایی سه مرحله فرآیند اقتصادی یعنی کسب، حفظ و بهره‌برداری ثروت جهت ارضای خواسته‌ها و نیازها است. در اقتصاد غربی، اکتساب ثروت، بدون هیچ‌گونه محدودیت اخلاقی صورت می‌گیرد، که این خود سبب استثمار اقتصادی می‌شود. در آئین بودا، ارزش‌های اقتصادی با کیفیت و چگونگی زندگی مرتبط است. از این دیدگاه، کیفیت زندگی تنها در ارتباط با آسایش مادی تعریف نمی‌شود، بلکه سلامتی روان و رهایی ذهن و روح از تمام تمایلات منفی، از اهداف مهم آن به شمار می‌رود. اقتصاد بودایی یک سری قوانین اقتصادی است که تا حدودی الهام‌گرفته از باورهای بودایی است. به همین دلیل، تعالیم اخلاقی و اجتماعی مکتب بودا، زمینه‌ساز مفاهیم اقتصاد بودایی است و این دو چنان با هم عجین شده‌اند که بیان راهکارهای اقتصادی بدون توجه به تعالیم اخلاقی، ناقص می‌باشد. در این نوشته تلاش بر این است که با استفاده از منابع در دسترس، پاره‌ای از قوانین و راهبردهای اقتصادی بودایی، مطرح گردد.

واژگان کلیدی: اقتصاد بودایی، اعتدال، نیازها، خواسته‌ها.

مقدمه

گوتاما بودا^۱ در شهر لومبینی^۲ در نزدیکی مرز فعلی نپال و هندوستان متولد و در کاپیلواستو^۳ بزرگ شد. اطلاع دقیقی از سال تولدش در دست نیست، اما آنچه مسلم است او در قرن ششم پیش از میلاد مسیح، چشم به جهان گشود. وی پسر پادشاه سودودانا^۴ بود (ویکی‌پدیا، ۲۰۰۸).

گوتاما در سن ۲۹ سالگی، سفری به خارج از قصر داشت، که تأثیر زیادی روی زندگی او داشت. در این سفر او، رنج و سختی‌های مردم عادی را با دیدن یک فرد کهن سال، یک بیمار، یک جسد پوسیده و یک مریض (که تمامی آنها بعدها موجب بصیرت او شدند) لمس نمود. سپس او زندگی سلطنتی را رها نمود و به دنبال حقیقت و سعادت، زندگی مریض‌ها را تجربه کرد. اما پس از چند سال این منش را ترک نمود. وی در سن ۳۵ سالگی پس از ممارست‌های بسیار، در مکانی که امروز بودا گایا^۵ نامیده می‌شود به مقام بودای والا رسید. «بودا» یعنی «آنکه به واقعیت بیدار شده»؛ از نظر بودائیان «بودا» به هیچ وجه یک اسم خاص نیست، بلکه با توجه به معنای لغوی آن، لقب یا عنوانی است شایسته هر کس که به بیداری یا روشنی رسیده باشد (رنجبر، ۱۳۸۴: ۱۸).

او دریافت که سعادت در میانه‌روی، اعتدال و به دور از دو حد افراطی ریاضت و تن‌آسائی است. او ۴۵ سال از عمرش را صرف آموزش آموخته‌هایش به مردم نمود و در سن ۸۰ سالگی دیده از جهان فرو بست (ویکی‌پدیا، ۲۰۰۸).

بودا هیچ‌گاه ثروت را نفی نکرد. آنچه که او به شدت نفی کرد، فقر است. او قناعت^۶ و خواست‌های محدود و مشروط^۷ را تمجید نمود. از نظر او خوشبختی با مالکیت^۸، لذت^۹، مقروض

۱ - Gautama Buddha

۲ - Lumbini

۳ - Kapilvastu

۴ - Suddhodana

۵ - Buddha Gaya

۶ - Santutthi

۷ - Appicchata

۸ - Atthisukha

۹ - Bhagasakha

نبودن^۱ و بی‌گناهی^۲ بوجود می‌آید (فراباوانا و پیریاخان^۳، ۲۰۰۸: ۱۲). ثروت بایستی در راه اهداف سالم مصرف شود و گرنه اتلاف آن و همچنین حرص و آز نسبت به آن، موجب خسران است. عبارت اقتصاد بودایی اولین بار توسط شوماخر^۴ نویسنده معروف کتاب کوچک، زیباست در سال ۱۹۵۵ میلادی، زمانی که به برمه سفر کرده بود، مورد استفاده قرار گرفت. بعد از آن توسط پیروان او و همچنین نویسندگان بودایی مثل فراباوانا و پیریاخان، مورد استفاده قرار گرفت. فراباوانا و پیریاخان در گردهمایی سازمان ملل در سال ۲۰۰۰ میلادی بر اهمیت معنویت و ایجاد تعادل بین راهبردهای مادی و معنوی برای پیشرفت جوامع و غلبه بر فقر، تأکید کرد. با بهره‌گیری از منابع موجود، مطالب این تحقیق در دو بخش تنظیم گردیده است: بخش اول اختصاص به بیان تعالیم اخلاقی بودایی دارد؛ در بخش دوم برخی از جنبه‌های اقتصاد بودایی در دو سطح خرد (فردی) و کلان (اجتماعی) که بر مبنای تعالیم اخلاقی پایه‌ریزی شده است، بیان می‌گردد.

تعالیم اخلاقی

این تعالیم در سه مرحله طراحی شده است:

- ۱- مرحله کاملاً مادی: امنیت اقتصادی و رفاه مادی؛
- ۲- مرحله مادی- معنوی: سلامت ذهن و روح؛
- ۳- مرحله کاملاً معنوی: آزادی و رهایی باطنی.

در سطح یک، فرد به دنبال آسایش و آرامش در این دنیا است. پاسخ بودا جهت رسیدن به این خوشبختی به صورت «u-A-Ka-Sa» در جدول (۱) خلاصه می‌شود.

۱ - Ananasukha

۲ - Anavajjasukha

۳ - Phrabhavanaviriyakhan

۴ - Schumacher

جدول (۱): چهار اصل سعادت در سطح یک

معنا	اصول	ردیف
اكتساب همراه با جهد و كوشش	utthaanasampadda	۱
حفاظت و نگهداری	a arakkhasampadda	۲
بهره‌مندی از مصاحبت دوستان صالح	Kaly aanamittata	۳
معیشت مناسب	s amajjiivita	۴

هدف از این سطح، ایجاد یک حد متعادل از امنیت و آسایش مادی برای فرد و خانواده‌اش است. در جمع‌آوری ثروت و مال، بهترین راهنمایی جهت اجتناب از مکافات عمل نادرست، عدم سوء استفاده و بهره‌کشی از دیگران می‌باشد.

تعالیم سطح دوم یعنی مادی-معنوی، به صورت «Sa-Sii- Caa – Pa» در جدول (۲) خلاصه می‌شود.

جدول (۲): چهار اصل سعادت در سطح دوم

معنا	اصول	ردیف
صداقت	saddha	۱
خودساختگی	siila	۲
فداکاری	caaga	۳
حکمت	pannaa	۴

بودا به مردم آموخت که به منظور اجتناب از حزن و اندوه، بایستی به ویژگی‌هایی همچون راستی، دانش، شکیبایی، فداکاری و صداقت مزین بود. صاحب چنین خصوصیات بهترین راه زندگانی را برای خود پایه‌ریزی می‌نماید.

در سطح سوم یعنی معنوی ناب؛ هدف، خاتمه تمام ناپاکی‌هاست. در منابع مکتوب بودایی، صفات شاعرانه و مثبتی برای این مرحله (نیروانا) بکار رفته است؛ مانند شادی، آرامش، ایمنی، سعادت، پاکی، حقیقت، سلامت و پایداری که در واقع به عنوان آخرین و برترین بخش آئین بودا می‌باشد (رنجبر، ۱۳۸۴: ۱۳۰).

برای طی طریق در این مرحله، دست‌یابی به یک سری ویژگی‌های اخلاقی مورد نیاز است که

بصورت جدول (۳) گردآوری شده است.

جدول (۳): هشت اصل لازم جهت رسیدن به مرحله سوم (نیروانا)

معنا	اصول	ردیف
دیدگاه درست	Samma Ditthii	۱
قصد و نیت پاک	Samma Sankappa	۲
گفتار نیک	Samma Vaacaa	۳
کردار نیک	Samma Kammanta	۴
معیشت سالم	Samma Aajjiiva	۵
جهد نیک	Samma Vayaamaa	۶
آگاهی صحیح	Samma Sati	۷
همسویی و وحدت	Samma Samaadhi	۸

بودا خود در انتصاب افراد به امور مختلف اجتماعی، همیشه یک نوع طبقه‌بندی خاص را در نظر می‌گرفت. جدول (۴) را ملاحظه فرمایید. بودا در کتاب گامابوگی سوتا^۱ به طبقه‌بندی افراد براساس تکامل ذهنی و عقلانی آنان می‌پردازد (فراپاوانا و پریاخان، ۲۰۰۸: ۲۳). این دسته‌بندی، یک مدل کامل در جهت بیان چگونگی تناسب تکامل ذهن بر اساس تعالیم اخلاقی و پیشرفت اقتصادی می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۴): طبقه‌بندی براساس تکامل ذهنی و پیشرفت اقتصادی

ردیف	کسب معاش از طرق مختلف	برای خود	برای دیگران	برای امور خیریه	آگاهی نسبت به مضرات اعمال نادرست
۱	ناسالم	فرد لذتی از آن نمی‌برد	به دیگران منفعتی نمی‌رساند	اهدای نمی‌کند	عدم بصیرت
۲	ناسالم	تنها خود فرد از آن بهره‌مند می‌شود	به دیگران منفعتی نمی‌رساند	اهدای نمی‌کند	عدم بصیرت
۳	ناسالم	فرد از آن بهره می‌برد	به دیگران منفعت می‌رساند	اهدای می‌کند	عدم بصیرت
۳	سالم و ناسالم (مثل دریافت ر شوه)	فرد لذتی از آن نمی‌برد	به دیگران منفعتی نمی‌رساند	اهدای نمی‌کند	عدم بصیرت
۴	سالم و ناسالم	تنها خود افراد از آن بهره‌مندی ن‌شود	به دیگران منفعتی نمی‌رساند	اهدای نمی‌کند	عدم بصیرت
۵	سالم و ناسالم	فرد از آن بهره می‌برد	به دیگران منفعت می‌رساند	اهدای می‌کند	عدم بصیرت
۶	سالم	فرد لذتی از آن نمی‌برد	به دیگران منفعتی نمی‌رساند	اهدای نمی‌کند	عدم بصیرت
۷	سالم	تنها خود فرد از آن بهره‌مند می‌شود	به دیگران منفعتی نمی‌رساند	اهدای نمی‌کند	عدم بصیرت
۸	سالم	فرد از آن بهره می‌برد	به دیگران منفعت می‌رساند	اهدای می‌کند	عدم بصیرت
۹	سالم	فرد از آن بهره می‌برد	به دیگران منفعت می‌رساند	اهدای می‌کند	وجود بصیرت

اقتصاد بودایی

از دیدگاه آدام اسمیت، شکوفایی اقتصادی از طریق نفع شخصی حاصل می‌گردد. اگر چه او معتقد است که رفتارهای شخصی با محدودیت‌های اخلاقی، مقید می‌شود. بودایی‌ها این رونق و

شکوفایی را از طریق پرهیزگاری میسر می‌دانند (پریور^۱، ۱۹۹۱:۲). تفاوت چشمگیری بین اقتصاد نئوکلاسیک و بودایی در زمینه مسائل اخلاقی و معنوی و اهداف تولید و مصرف وجود دارد. در اقتصاد بودایی، عوامل غیرمادی که سبب بهبود سطح زندگی می‌شود، نیز مورد توجه قرار می‌گیرد (پرایو کونگ^۲، ۲۰۰۵:۲). در تحقیقی که روی سه بنگاه واقع در جنوب تایلند توسط و اناپرایو کونگ^۳ صورت گرفت، عوامل اصلی موفقیت در این بنگاه‌ها، پندار نیک، درک متقابل اعضا و فضای دوستانه حاکم، تشخیص داده شد. نتایجی که هیچگاه از سرمایه‌های فیزیکی و معیارهای مادی قابل حصول نیست.

در کشورهایی چون برمه که آئین بودا حاکم بوده است، دریافته‌اند که هیچ تضادی بین ارزش‌های دینی و پیشرفت اقتصادی وجود ندارد. به گفته گاندی علم اقتصاد هرگز مغایرتی با اصول اخلاقی ندارد، اقتصاد بایستی از عدالت اجتماعی و برابری حمایت کند (توماس^۴، ۱۹۹۹: ۲-۱).

بودا بیان می‌دارد که: «باشد که اندیشه انسان او را یک بودا سازد یا این که جانورش سازد. آدمی گمراه از خطا کاری، دیو می‌شود و انسان در پرتو معرفت، بودا می‌شود. پس اندیشه خود را مهار دارید و نگذارید از راه راست منحرف شود» (رامز، ۱۳۸۴).

حال به جاست که در این جا، قوانین و راهبردهای اقتصاد بودایی، در دو سطح خرد (فردی) و کلان (اجتماعی) که تا حدودی مرتبط با مراحل آرمانی و باورهای بودایی است، با بهره‌مندی از منابع جمع‌آوری شده، بیان گردد.

الف: قوانین اقتصاد فردی و شخصی (خرد) بر اساس تعالیم مکتب بودا

در این رابطه تعالیم بودا بر مبنای قوانینی است که ریشه اخلاقی دارند و عمل بدان‌ها، خوشبختی فردی را فراهم می‌آورد (فرا باوانا و پریا خان، ۲۰۰۸: ۳۷).

۱ - Pryor

۲ - Prayukvong

۳ - Wanna Prayukvong

۴ - Thomas

۱- مهارت کسب مال

اشاره به سخت کوشی و تلاش افراد در تأمین معاش دارد. ویژگی مهم آن اینست که کسب مال، بایستی از راه‌های اخلاقی صورت پذیرد. هرگونه سوءاستفاده اقتصادی از دیگران به هر صورتی که باشد، غیراخلاقی و نادرست است چند رویه اصلی تأمین معاش ناسالم به صورت زیر بیان شده که افراد از انجام آنها منع شده‌اند:

- ۱- تجارت اسلحه: اسلحه شامل هر چیزی است که باعث کشتن حیوانات و انسان‌ها بشود؛
- ۲- تجارت انسان‌ها: یعنی کسب منفعتی که در نتیجه آزار و رنج دیگران حاصل بشود؛
- ۳- فروش حیوانات زنده به کشتارگاه: این کسب مال از طریق آزار حیوانات می‌باشد که نادرست است.

علاوه بر این‌ها، هر نوع کسبی که موجب رنجش دیگران، اعم از انسان، حیوان یا نابودی گیاهان گردد، در زمره کسب نادرست و غیراخلاقی قرار می‌گیرد.

۲- مراقبت و حفاظت هوشمندانه^۱

افراد بایستی در حفظ و نگهداری ثروت خود کوشا باشند.

۳- بهره‌مندی از مصاحبت دوستان پرهیزگار^۲

۴- مهارت در تنظیم مخارج زندگی^۳

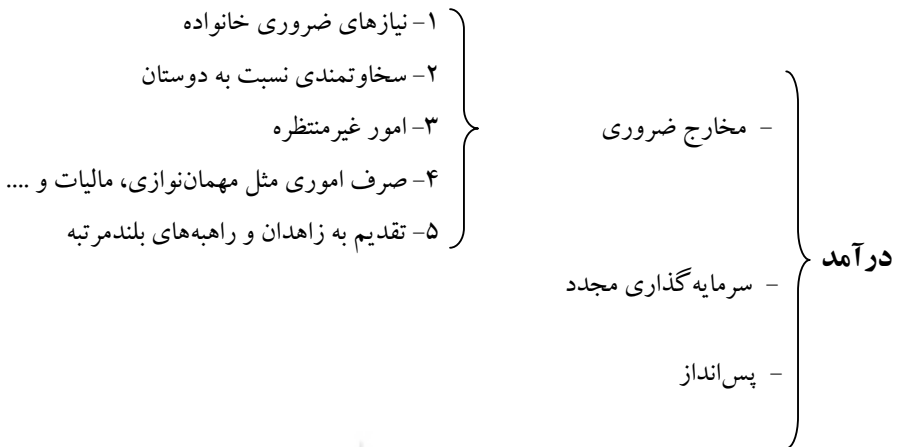
نه افراط و نه تفریط، به بیانی دیگر یعنی متناسب با امکانات، زندگی شخصی تنظیم گردد. بر این اساس، تعالیم بودایی در کتاب سینگالوادا سوتا^۴ بیان می‌دارد که یک چهارم درآمد شخص، بایستی برای مخارج ضروری، نصف برای سرمایه‌گذاری مجدد در حرفه و پیشه‌ای که بدان مشغول هستید و بالاخره، یک چهارم مابقی باید پس‌انداز گردد. این تعالیم به مردم می‌آموزد که چگونه بودجه خانواده را با این مبالغ، تنظیم نمایند. که در نمودار(۱)، به شکل زیر خلاصه

۱ - Aarakkhasampadda

۲ - Kalyaanamittata

۳ - Samajjivita

۴ - Singalovaada Sutta

نمودار (۱) - تنظیم بودجه

در اقتصاد بودایی، اعتدال کلمه‌ای کلیدی است که در ارتباط با دارایی و ثروت، مدنظر است. در این رابطه بایستی میان نیاز^۱ و خواسته^۲، فرق قائل شد. لباس، غذا، مسکن و مراقبت‌های بهداشتی، نیازهای انسانی است و هرگونه زیاده‌طلبی و تجمل‌گرایی در نیازها، انسان را به ورطه خواسته‌های بی‌پایان وارد می‌نماید. گاندی معتقد است: «کره زمین به قدر کافی برکت دارد که نیاز هر انسان را پاسخ گوید، اما نه آزمندی هر انسان را» (رامین، ۱۳۷۲: ۲۵). از نظر بودا، اعتدال همیشه پادزهری برعلیه اتلاف منابع است و منجر به سلامت اقتصادی می‌شود که این مسئله به ندرت در اقتصاد غربی مورد حمایت قرار می‌گیرد.

شوماخر نویسنده کتاب مشهور «کوچک، زیباست» می‌گوید: «یک اقتصاددان جدید، سطح زندگی را با میزان مصرف سالانه می‌سنجد؛ با فرض بر اینکه، آن کسی که بیشتر مصرف می‌کند، غنی‌تر از کسی است که کمتر مصرف می‌کند. یک اقتصاددان بودایی، این دیدگاه را کاملاً نامعقول می‌شمارد، زیرا مصرف صرفاً یک معیار برای اندازه‌گیری رفاه است، هدف، باید کسب حداکثر رفاه از حداقل مصرف باشد محنت کمتر، زمان و توانایی بیشتری برای

۱ - Needs

۲ - Wants

خلاقیت هنری باقی می‌گذارد. از طرف دیگر، اقتصاد جدید مصرف را غایت و تنها علت تمام فعالیت‌های اقتصادی می‌داند» (شوماخر، ۲۰۰۸).

ب: برخی قوانین اقتصاد کلان در جهت ایجاد رفاه عمومی بر اساس تعالیم مکتب بودا

آنچه تا به حال به آن پرداختیم، قوانین خرد و مربوط به عادت‌های اقتصادی فردی و شخصی بود. در ادامه، رهنمون‌های کلانی که در کتاب کوتادانتا سوتا^۱ آمده است، مطرح می‌گردد. بر اساس تعالیم بودایی، دو سطح از گروه‌های اقتصادی - اجتماعی وجود دارد. یک گروه شامل افراد بلندمرتبه اجتماعی و گروهی دیگر، شامل افراد عادی و معمولی بودند (فراپاوانویریاخان، ۲۰۰۸: ۳۳). این دو گروه در یک چیز مشترک بودند؛ هر دو احساس مستمندی می‌کردند. گروه پایین در فقر زندگی می‌کرد و همیشه درگیر دخل و خرج خود بود، اما نیازمندی گروه بالا، بخاطر خواسته‌ها سیری‌ناپذیر آنان بود.

دو طبقه اجتماعی - اقتصادی به صورت زیر تقسیم‌بندی می‌شدند.

- طبقه بالای اجتماعی شامل:

- سیاستمداران
- کارمندان عالی‌رتبه حکومتی
- تحصیلکردگان
- صرافان و تجار

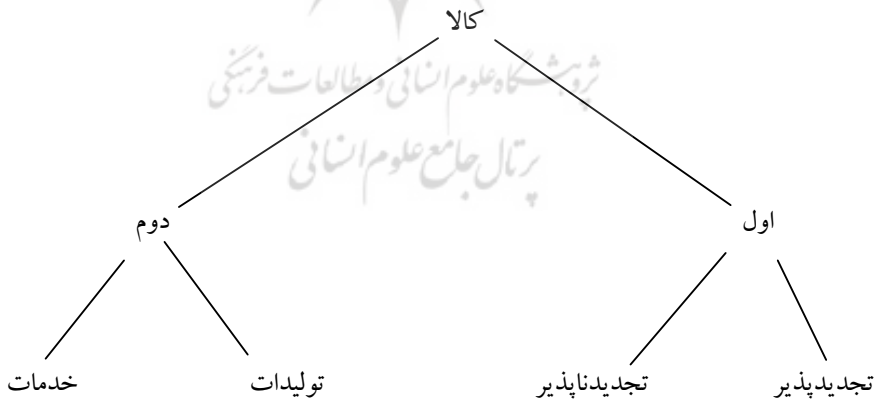
- طبقه پایین اجتماعی شامل:

- کشاورزان و کارگران
- مغازه‌داران و کاسبان
- کارمندان دون پایه حکومتی

حکمت بودایی جهت سرمایه‌گذاری حکومت، مبین این مطلب است که از تخصیص وجوه به افراد در سطوح پایین اقتصادی، حمایت شود. اما با یک شرط مهم، آن هم اینکه دریافت کنندگان بایستی با دقت انتخاب شوند.

دولت می‌تواند از افراد طبقه بالای اجتماعی مثل تحصیلکردگان و نمایندگان محلی برای کمک به عوام، در جهت تنظیم امور کمک بگیرد. مثلاً حسابداران می‌توانند با آموزش راه و رسم تنظیم امور مالی، دریافت کنندگان وجوه و کمک‌های دولتی را یاری نمایند. بدین صورت این سرمایه‌گذاری منجر به توسعه و پیشرفت جامعه می‌شود. میزان موفقیت این راهبرد، به همکاری تمام آحاد جامعه (آنانی که مزین به تمام فضیلت‌های انسانی بیان شده در بخش قبلی باشند)، بستگی دارد. تا بدین طریق با آنچه که جامعه را برای رسیدن به عدالت اقتصادی باز می‌دارد، به ستیز پردازند. در سوتا آمده است که واگذاری غلات و غذا به کشاورزان و سرمایه به کاسبان باعث کاهش آشفته‌گی‌های اجتماعی و جرائم می‌شود. در همین راستا، یکی از پادشاهان تایلند در قرن چهاردهم بنام رُآنک^۱ در جهت رفاه حال مردم، میزان مالیات را ۱۰ درصد از محصول و در زمان خشکسالی کمتر از این میزان، توصیه نموده است (پریور، ۱۹۹۱: ۱۵).

موضوع اصلی تولید و اقتصاد، کالا است. اقتصاددانان، پاره‌ای تمایزهای مقدماتی را میان مقولات کالاها؛ مانند تمایز میان کالاهای مصرفی و تولیدی مطرح می‌کنند. لیکن، در حقیقت، هیچ‌گونه کوششی برای شناخت واقعیت این کالاها صورت نمی‌گیرد. مثلاً، آیا آنها ساخته آدمی یا خداداد هستند؟ آیا بدون هیچ مانع و دشواری تولید مجددشان، امکان‌پذیر است یا خیر؟ لیکن، این یک واقعیت است که تفاوت‌های اساسی و بسیار مهم میان مقولات مختلف کالا وجود دارد. آنچه را در زیر ملاحظه می‌کنید، شاید بتوان کمترین شمای این مقوله دانست:

موجودیت کالاهای دوم وابسته به موجودیت کالاهای اول است. بسط توانایی آدمی، برای ایجاد کالاهای دوم بی‌فایده است. مگر آنکه قبل از آن توانایی او برای به دست آوردن کالاهای اول از طبیعت بسط یافته باشد. بازار هیچ‌گونه امتیازی میان این چهار مقوله قائل نمی‌شود (رامین، ۱۳۷۲: ۳۸). در سیستم‌های اقتصادی جدید تفاوتی بین منابع تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر وجود ندارد و معیار، پول است. بنابراین برای مقاصد اقتصادی، تفاوت میان آب، چوب، زغال سنگ و نفت بستگی به هزینه استفاده از آنها دارد. آن چیزی که ارزان‌تر باشد، ترجیح داده می‌شود. در غیر این صورت، عملی غیرمنطقی و غیراقتصادی، صورت گرفته است. اما از نقطه نظر آئین بودایی استفاده از مواد تجدیدنپذیر تنها بایستی به دلیل ضرورت صورت گیرد و در حفظ آن بایستی کوشا بود. اگر بی‌رویه، مصرف شود، این عمل، یک نوع خشونت، محسوب می‌شود (شوماخر، ۲۰۰۱).

از دیدگاه اقتصاددان بودایی، تولید از منابع داخلی برای نیازهای داخلی، معقول‌ترین راه زندگی اقتصادی است. وابستگی به واردات از مناطق دور و در مقابل، نیاز به تولید برای صادرات به کشورهای ناشناخته و دوردست، بسیار غیراقتصادی بوده و تنها در موارد استثنایی و در مقیاس محدود، قابل توجیه است. درست همان‌گونه که اقتصاددان جدید می‌پذیرد که درجه بالایی از مصرف خدمات حمل و نقل بین محل کار و محل سکونت، نشان‌دهنده نقص و نارسایی است و نه سطح بالای زندگی، اقتصاددان بودایی نیز بر این عقیده است که رفع نیازهای انسانی از منابع دوردست به جای استفاده از منابع نزدیک نمودار نارسایی است و نه توفیق (رامین، ۱۳۷۲: ۴۵).

نتیجه

عبارت اقتصاد بودایی اولین بار توسط شوماخر نویسنده معروف کتاب «کوچک، زیباست»، مورد استفاده قرار گرفت. به گفته گاندی علم اقتصاد هرگز مغایرتی با اصول اخلاقی ندارد، اقتصاد بایستی از برابری و عدالت اجتماعی حمایت کند. پیروان مکتب اقتصاد بودایی، معتقدند تعالیم اخلاقی و اجتماعی این مکتب، زمینه‌ساز مفاهیم اقتصادی آن است. در اقتصاد بودایی، اعتدال کلمه‌ای کلیدی است. با اجرای دستورات این آئین، تضادها، خشونت‌ها و بحران‌ها از میان می‌رود و در صلح و آرامش به مراحل سه‌گانه آرمانی این مکتب، خوشبختی و سعادت واقعی می‌توان دست یافت. این ایده در راستای تفکر طرفداران اقتصاد هنجاری است که تجربه موفق برخی کشورها در مقاطعی از زمان را گواه درستی تفکر خود می‌دانند و بروز مشکلات اقتصادی

را به جداسازی امور ارزشی از امور اثباتی، نسبت می‌دهند. در این مکتب اهمیت معنویت و ایجاد تعادل بین راهبردهای مادی و معنوی، مورد تأکید است.

منابع:

- رامز، رضا (۱۳۸۴)، *گفتار بودا*، تهران: انتشارات جیحون، چاپ دوم.
- رامین، علی (۱۳۷۲)، *کوچک زیباست*، تهران: انتشارات سروش، چاپ سوم.
- رنجبر، امیرحسین (۱۳۸۴)، *بودا (در جستجوی ریشه‌های آسمانی)*، تهران: انتشارات مروارید، چاپ سوم.
- ویکی‌پدیا (۲۰۰۸)، «گوتاما بودا»، پایگاه اینترنتی *ویکی‌پدیا*، قابل دسترسی در آدرس:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Buddha>
- Carrithers, Michael (2001), "*The Buddha: A Very Short Introduction*", Oxford University Press.
- Phrahavanaviriyakhun (Phadet Dattajeevo) (2008), *Buddhist Economics*, available at: www.urbandharma.org/udharmas12/budeco.html.
- Prayukvong, Wanna, (2005), "A Buddhist Economic Approach to the Development of Community Enterprises: A Case Study from Southern Thailand"; *Cambridge Journal of Economics*, Volume 29, Number 6. PP. 1171-1185.
- Pryor, F.L. (1991), "Buddhist economic system in practice"; *American Journal of Economic & Society*; Vol.50 No.1 PP.17-33.
- Schumacher, E.F. (2008), *Small Is Beautiful*, available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Small_Is_Beautiful.
- Schumacher, Vreni, (2001) "*Buddhist Economics; An Economics of Peace*, available at: www.smallisBeautiful.org/Buddhist_economics//Buddhist_history.html
- Weber, Thomas, (1999), "Gandhi and Buddhist Economics"; *Journal of Peace Research*; Vol.36 Number 3.